

Boshlang'ich

1-4 sinflar

FANLARARO BOG'LANISH

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishda dars muhim vosita hisoblanadi, chunki o'quvchi o'quv predmetlarini o'rganish jarayonida o'zining ilmiy dunyoqarashini ma'lum darajada shakllantiradi.

O'qituvchi o'z tafakkuri va faoliyati uyg'unligi orqali darsning samaradorlik darajasiga erishadi. U o'quvchilarning nazariy bilimi, amaliy ko'nikma va malakalarini hisobga olgan holda o'quv materialini tizimli bayon qilishda xilma-xil usul va usullardan foydalanadi.

O'qituvchi dars jarayonida o'quvchilar ongida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishda: fanlararo bog'lanishning ekologik tarbiya asosi, ekanligi; ekologik tarbiyaga oid tushunchalarning o'ziga xos xususiyatlari mavjudligi; darslarni tashkil qilishda ilg'or pedagogik usullar va axborot texnologiyalaridan foydalanish; muammoli vaziyat yaratish; test sinovlari o'tkazish; ekologik tarbiya mavzusida mashq bajarish va masalalar yechish, diktant, insho va bayonlar yozish; ushbu mavzuda qiziqarli o'yinlar, masalan, krossvord, rebuslar yechish va ijodiy topshiriqlarni bajarish; darslik bilan ishlash; qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish; ekologik mazmundagi she'rlarni yod olish va ifodali o'qish, qo'shiq va ashulalar aytish; rasm ishlash; maktab maydonida ijtimoiy mehnat qilish va hokazolarni nazarda tutishi lozim.

Ma'lumki, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablariga muvofiq, boshlang'ich ta'lim o'quv rejasiga «Ona tili», «Matematika», «O'qish», «Tabiatshunoslik», «Inson va jamiyat» kabi o'quv fanlari kiritilgan. Ulardan ayrimlarida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni qay

holda uyg'unlashtirish mumkinligini alohida ko'rib chiqamiz.

«Ona tili». Bu o'quv fani darslarini shunday tashkil qilish kerakki, o'quvchilar til qonuniyatlarini chuqur o'zlashtirish bilan bir qatorda atrof-muhit, inson, tabiat va jamiyat haqidagi tushunchalarni ham o'zlashtirishi kerak. O'qituvchi yuqorida qayd etilgan usullardan samarali foydalanishi mumkin. Ushbu fan darslarida ekologik mazmunda diktant, bayon, insho yozish va mashqlar yechishning tarbiyaviy ahamiyati quyidagilardan iborat:

1. Ona tilidan ekologik tarbiya mazmunidagi mashqlarni bajarish unga oid tushunchalarning shakllanishiga yordam beradi.

2. Bu mashqlar esa tabiatdagi turfa o'zgarishlarni ijtimoiy foydali mehnat bilan birgalikda bog'lashga o'rgatadi.

3. O'qish darslarida ekologik tarbiya mazmunidagi badiiy asar matni ustida ishlash o'quvchini uni qurshab olgan atrof-muhit va undagi ekologik vaziyatni anglashga yo'naltiradi.

4. Sinfdan tashqari o'qish esa o'quvchida kitob ustida mustaqil ishlash, ekologik tahlil qilish kabi sifatlarni shakllantiradi.

5. Ona tilidan ekologik tarbiya mazmunida diktant, insho va bayon yozish esa ekologik fikrlashga yaxshi muhit yaratadi.

1-4 sinflar «Ona tili» darslarida quyidagi ekologik mazmundagi diktant, bayon, insho, mashq va matnlarni tavsiya etamiz.

Ekologik tarbiya mavzuida diktant yozish

1-sinf

«Ekologiya» so'zi qanday ma'noni anglatadi?

«Ekologiya» so'zi «uy va o'zining yashash joyi haqidagi fan» degan ma'noni anglatadi.

2-sinf

«Ekologiya» so'zi nimani anglatadi?

«Ekologiya» atamasini fanga birinchi marta 1866 yilda nemis biolog E.Gekkel kiritgan. Ekologiya so'zi uy haqidagi, o'zining yashash joyi haqidagi fann, degan ma'noni anglatadi.

3-4-sinf

«Ekologiya» nimani o'rganadi?

«Ekologiya» atamasini fanga birinchi marta 1866 yilda nemis biolog E.Gekkel kiritgan. Ekologiya so'zi o'z mazmuniga ko'ra «uy haqidagi, o'zining yashash joyi haqidagi fan», degan ma'noni anglatadi. «Ekologiya — bu organizmlarni o'rab turgan yashash muhiti bilan o'zaro munosabatini o'rganuvchi fan».

Ekologik tarbiya mavzuida bayon yozish

3-sinf

«Ekologiya» nima?

Tabiat — xilma-xil va go'zal. Tabiat va inson — bir butun. Tabiat jonli va jonsiz tabiatga bo'linadi. Jonli tabiat — bu, o'simliklar, hayvonlar, odamlardir. Jonsiz tabiat — tuproq, suv, havo, foydali qazilma va hokazolalar. Shuningdek, tabiatda barcha narsa, ya'ni jonli va jonsiz tabiat o'zaro bog'liq.

Tirik mavjudotlarni o'rab olgan narsa — atrof-muhit. Atrof-muhitni toza saqlab, uni muhofaza qilish har bir insonning burchi. Agar biz uning oldidagi burchimizni unutsak, tabiatga ziyon yetkazamiz. Tabiat undan foydalanishda odamlar keltirgan zararlarning, albatta, javobini qaytaradi. Ya'ni son-sanoqsiz

ekologik muammolarni yuzaga keltiradi. Demak, muammolar oldida har bir inson o'z javobgarligini his qilgan holda tabiatni asrab-avaylashi lozim.

Namunaviy reja:

1. Jonli va jonsiz tabiat.
2. Atrof-muhit.
3. Ekologiyani paydo bo'lishi.

Ekologiya mavzuida bayon
yozish

4-sinf

Tabiat va inson o'rtasidagi munosabatning buzilishi ekologik muammolarni yuzaga keltiradi. Ya'ni inson tabiatga ziyon yetkazsa, uni avaylab-asramasa, tabiatdagi ekologik muhit buzilib ketadi. O'simliklar bilan hayvonlarning birgalikda yashaydigan guruhlar ekologik bog'liqlikni hosil qiladi. Tabiatda bunday ekologik zanjirlar hamma joyda bor. Agar ekologik zanjir buzilsa, tabiat ekologik halokat qurshovida qoladi. Inson — ona tabiatning bir bo'laki ekan, jonli va jonsiz tabiatni muhofaza qilishi va ekologik muammolarning oldini olishi zarur. Ekologik muammolar yechimini birgalikda izlashni unutmaslik kerak.

Tuproq, havo, suv musaffoligi yoki tuproqning yemirilishiga nima sababligi kabi ekologik muammo yechimlarini izlab topish uchun har bir o'quvchi ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni o'rganishi kerak. Suv, havo tuproq, inson, tabiat, foydali qazilmalar, o'simlik va hayvonot olamiga oid ekologik tushunchalar izohlanadi.

Namunaviy reja:

1. «Ekologiya» atamasining paydo bo'lishi.
2. Ekologik tarbiya muammolari.
3. Ekologik tarbiyaga oid tushunchalar.

Ekologiya mavzuida
mashqlarni bajarish

2-sinf. Ona tili.

Harakatni bildirib, «nima qiladi» degan so'roqqa javob bergan so'zlar tagiga chizing.

Tabiat — xilma-xil va go'zal. O'quvchilar tabiat qo'yniga sayohatga

chiqishdi. Dildora va Muhsina gul terdi. Tabiat haqida suhbatlashishdi. O'quvchilar sinfga qaytgach, Odina gullarni guldonga soldi. O'quvchilar tabiatni muhofaza qilishga qaror qilishdi.

3-sinf

Mashq: Sifat va otlarni toping.

Go'zal bahor keldi. Sahiy quyosh olamga nur sochmoqda. Qishki uyquga ketgan hayvonlar sekin-asta uyg'onmoqda. Bahorda birinchi bo'lib boychechak ochildi. Uning gulida oq kapalak uchib o'ynayapti. Daraxtlar yam-yashil libos kiymoqda. Bog' yonida toza va muzday suv sharqirab oqmoqda. Havo sokin va toza. Bog'bon qattiq tuproqni yumshatib, ko'chat ekmoqda.

4-sinf

Mashq: O'tgan zamon fe'li, hozirgi zamon fe'li va kelasi zamon fe'lga oid ekologik mazmunda gaplar tuzing.

Namuna: Yo'qolib ketayotgan noyob hayvon turlari «Qizil kitob»ga kiritilmoqda. Hozirgi zamonda tabiat muhofaza qilinmoqda. Anvar kecha yosh navdani sindirdi.

Boshlang'ich sinf matematikasi bilan predmetlararo aloqa vositasida ekologik tarbiya mazmunida masalalar tuzish va yechishning tarbiyaviy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. Matematika darslarida ekologik mazmundagi va predmetlararo aloqa yo'sinidagi masalalarni tuzish va yechish, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ziyraklik, mushohada qilishdagi mustaqillik, jiddiy o'ylash hamda ijtimoiy foydali, unumli mehnat bilan shug'ullanish va mehnatsevarlik singari sifatlarni tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi.

2. Bunday tadbirlar biologiya, kimyo, geografiya, mehnat ta'limi kabi o'quv fanlari bilan funksional bog'lanishlarni yuzaga keltiradi va ular boshlang'ich sinf o'quvchilarining kundalik hayotiga singib, mustahkamlanib boradi.

3. Shu yo'nalishda bajarilgan ishlar boshlang'ich sinf o'quvchilarini kelgusida biror kasbni tanlashi hamda ularda o'zi yashayotgan joy, atrof-

muhit ekologiyasiga nisbatan milliy g'urur, ong va madaniyatning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

4. Bunday masalalar o'quvchilarda unumli va ijtimoiy foydali mehnatga mehr qo'yish sifatlarini tarkib toptirish va rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi.

5. Shuningdek, ushbu masalalar boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiat qonuniyatlarini qishloq xo'jaligiga tatbiq etish bo'yicha malaka va ko'nikmalarning shakllanishiga yordam beradi.

Boshlang'ich sinflar matematikasida fanlararo ekologik tarbiya mazmunida masalalar tuzish va yechish dars sifati hamda samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

2-sinf. Matematika.

Masala: Daraxt shoxida bir nechta qush bor edi. Samandar uchta qushni roгатka bilan urib tushirdi. To'rtta qush osmonga uchib ketdi. Daraxt shoxida nechta qush bo'lgan? Qushlarga roгатka otish orqali tabiatni muhofaza qilishga o'rgata olamizmi?

3-sinf. Matematika.

Masala: Tajriba maydoniga 4 kg sarimsoq piyoz ekilib, undan besh marta ortiq hosil yig'ib olindi. Ekilganiga qaraganda necha kg ortiq sarimsoq piyoz yig'ib olingan? O'quvchilar yig'ib olingan hosilning yarmi chirigan ekanligini bilib, axlatga tashlab yuborishdi. Qancha sarimsoq piyoz qoldi? Axlatga tashlangan sarimsoq piyoz tabiatga zarar keltiradimi? Masalani chizmadan foydalanib, amallar bo'yicha yeching:

$$1) X = \quad 2) : = \quad 3) - =$$

Demak, boshlang'ich sinflarda o'qituvchi ekologik tushunchalarni shakllantirish orqali dars samaradorligini oshirish uchun turli xil usul va uslublardan foydalanadiki, biz yuqorida ulardan ayrimlarini ustozlar diqqatiga havola etdik. O'ylaymizki, bu tavsiyalarimiz dars o'tish jarayonida qo'l keladi.

N.ISOQULOVA,
tadqiqotchi.